

Мамич М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КОМУНІКАТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Т. ОСІПОВОЇ «НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ТА СВОЄРІДНІСТЬ ЇЇ ОМОВЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ»¹)

В останні роки вдалося подолати модель «людини раціональної», що не враховувала афективно-емоційних вимірів і багатоканальності комунікації, надмірно перебільшуючи роль мовлення як єдиного засобу міжособистісного обміну інформацією.
Ж. Лоснер

Комунікація – це процес багатоаспектний і синкретичний, а її успішність пов'язана, як відомо, з мисленневою діяльністю людини, її комунікативною спроможністю, комунікативною компетенцією з низкою її складників, комунікативними можливостями мови загалом – насамперед умінням кодувати й декодувати відповідні повідомлення, що можуть бути вербальними та невербальними, що мотивовано певним способом чи типом кодування інформації. Саме функційно-прагматичний підхід до вивчення мови вимагає широкого трактування поняття *засоби мовного спілкування*, що включають і вербальну, і невербальну параметризацію спілкування, і навіть вербалізацію невербальних (паравербальних) засобів мови.

Монографічне дослідження Тетяни Осіпової присвячене актуальній і новій в українському мовознавстві проблемі, що стосується становлення й розвитку теорії вітчизняної невербальної комунікації (НК) та опису шляхів її омовлення. Новизна монографічного дослідження виразно простежується, оскільки авторка пропонує виокремити ще один розділ у структурі теорії комунікативної лінгвістики. Поряд з вербальною та невербальною комунікацією цілком логічно запропоновано третій (синкретичний) напрям, номінований як *вербалізація невербаліки*. У сучасному українському просторі виразно простежується процес омовлення невербальних параметрів, що потребувало системного опису,

який і здійснила Т. Осіпова, базуючись на принципі міждисциплінарності. Мовознавиця наголошує, що невербальна комунікація – це одна з найбільш інтригуючих тем у психолінгвістичних дослідженнях. Вияв емоцій, погляд, зміна тону й ритму голосу, жести, пози, міжособистісний простір, чергування висловлювань та інше – усе це явні елементи спілкування, про роль яких сперечаються вчені й не завжди приходять до єдиної думки щодо їх важливості. Сучасні дослідження процесу комунікації поступово витісняють класичні «лінійні» моделі з характерним для них абстрагуванням етапів процесу комунікації, відокремленням її від контексту, у якому вона відбувається. Актуальними сьогодні стали твердження про інтерактивну діалогічність, прагматизм лінгвістичних дій, соціолінгвістичні коди, структурну інтерсуб'єктивність. Комунікативний процес вимагає комплексного й цілісного підходу до його інтерпретації, тобто, враховуючи те, що невербальні компоненти виконують в комунікації ту саму інструментальну функцію, що й слова, і можуть їх замінити чи можуть бути ними описані, а ці описи можуть, відповідно, метафоризуватися, породжуючи нові словесні штампи, моделі, усталені вирази тощо, що репрезентують нові смисли, породжують нові значення.

Дослідження має чітку й умотивовану структуру: складається з передмови, підготовленої доктором філологічних наук, професором Т. Космедою, вступу, п'ятих розділів, загальних висновків, резюме російською й англійською мовами та загального списку використаної літератури й джерел, покажчиків імен та термінів. Окремі положення монографії ілюструють схеми й таблиці.

У Вступі містяться всі обов'язкові складники монографічної праці, зокрема, вказано на актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, структуру і особливості апробації.

У першому розділі «Дослідження проблематики невербальної комунікації в українському мовоз-

¹ Осіпова Т. Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі : монографія. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2019. 388 с.

навстві. Розбудова методологічних засад» розглянуто історію становлення теорії НК та специфіки її опису в українському мовознавстві. Т. Осіпова пропонує класифікацію основних етапів становлення й розвитку теорії НК та процесу вербалізації невербаліки саме в українському мовознавстві. Це дуже важливо, оскільки зазначене було до цього часу білою плямою теорії комунікативної лінгвістики в українському мовознавстві. Запропоновано дескрипцію особливостей інтерпретації НК відомими теоретиками української лінгвістики (Іван Франко, Олександр Потебня, Леонід Булаховський, Дмитро Овсянко-Куликовський, Майк Йогансен, Юрій Шевельов), виокремлено підходи до кваліфікації її статусу. Докладно описано подвійний модус комунікації та систему параметрів дослідження НК, її метамову.

Розділ другий «Класифікаційні параметри НК і процес вербалізації невербаліки. Практика лексикографування НК» присвячений докладній характеристиці основних параметрів НК, показано, як відбувається процес вербалізації невербаліки засобами різних рівнів мовної системи, лінгвокреативність українців у творенні системи власних назв з актуалізацією параметрів невербаліки, вивчено вітчизняний і зарубіжний досвід лексикографування невербаліки й запропоновано концепцію словника невербальних засобів української лінгвокультури.

Третій «Можливості відтворення НК в українському писемному мовленні, аспекти та методика опису» й четвертий «Своєрідність омовлення невербаліки в різних типах дискурсивної практики українців» розділи монографії – це частини роботи, у яких, як і варто було сподіватися, практично спроектовано теоретичні положення, розроблені авторкою, на український художній і публіцистичний дискурс.

У п'ятому розділі «Лінгвоперсонологія: невербальна компетенція мовної особистості та методика її опису» простежуємо спробу розбудувати теорію лінгвоперсонології, що виявляється в пропозиції виокремлення в структурі мовної особистості ще одного рівня – «невербальна компетенція МО», що цілком слушно, як переконливо доводить дослідниця. Нагадаємо висловлювання геніального Шарля Баллі, який наголошував, що «жести, рухи тіла, пози й особливо міміка обличчя мають такі самі виразні, чітко окреслені й загальноприйняті значення, що й інші знаки мови: безперечно, що навіть якщо припустити наявність індивідуальних форм міміки, вона, як і музика,

виражається у відповідних формах, встановлених традицією в кожній мовній групі». Власне, цю думку й розвиває Тетяна Осіпова, репрезентуючи українську лінгвокультуру.

Завершують монографію докладні висновки, що показують актуальність і новизну, теоретичне й практичне значення праці, а також покажчики імен та термінів, що суттєво полегшують користувачам монографії відповідний науковий пошук.

Дослідниця поставила перед собою чітку мету: «*обґрунтувати* необхідність виокремлення самостійного лінгвістичного напрямку *Омовлення невербальних засобів комунікації (Вербалізація невербаліки)* в межах основних структурних розділів комунікативної лінгвістики (*Вербальна комунікація і Невербальна комунікація*), репрезентувавши його теоретичні засади, історію становлення й розвитку в українському мовознавстві, та *з'ясувати* своєрідність вербалізації невербаліки в українському дискурсі» (с. 18). І цієї мети авторка досягла.

Звісно, праця містить у собі ще деякі відкриті питання, зокрема, це стосується вияву тенденцій щодо омовлення невербальних процесів, визначення, які з них найбільш активно вербалізуються і як це пов'язано з національною свідомістю українців, типами їхньої комунікативної поведінки, характером лінгвокультури. У рецензованому дослідженні про це йдеться лише частково, фрагментарно.

Монографія Т. Осіпової збагачує історію й теорію українського мовознавства, спонукає по-новому осмислити процес вербалізації невербальних мовних засобів, що характерно для сучасного мовлення. Носії кожної мови намагаються розбудувати мову новими прийомами комунікації, новаторськими способами трансформації відповідних смислів, до яких, як переконує авторка монографії, належить й омовлення невербальних засобів.

Як видається, добре було б створити словник термінів невербальної комунікації з урахуванням так званого процесу вербалізації невербаліки. Добре було б, щоб з'явився в українській лексикографії і словник, метою якого буде тлумачення української невербаліки, а також словник виразів омовлення невербаліки. Це гарна перспектива.

Монографія буде корисною не лише лінгвістам, але й психологам, етнологам, культурологам, соціологам, політологам, журналістам і всім тим, хто цікавиться специфікою української лінгвокультури.